

Ciesiulski, Andrzej

Józef Zieliński - patron płockich numizmatyków

Notatki Płockie 35/4-145, 41-45

1990

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Józef Zieliński — patron płockich numizmatyków

Front Muzeum im. Czapskich zdobi wielce wymowny napis: Monumentis Patriae Naufragio Ereptis.¹ Dewizę tę przyjął fundator Muzeum hr. Emeryk Hutten Czapski,² a byli jej wierni liczni rodacy, którzy pozbawieni Ojczyzny całe swe życie pasji zbierania pamiątek poświęcili, ratując je od zniszczenia i zapomnienia.

W dorobku kultury materialnej swoje małe ale trwałe i znaczące miejsce zajmują monety, medale, medaliony. W gronie najznakomitszych miłośników sztuki menniczej, wśród najdosłojniejszych jej przedstawicieli wymienia się Gustawa, a przede wszystkim Józefa Zielińskich. Obydwaj znani są dziś powszechnie jako wielcy bibliofile i darczyńcy bezcennego dla miasta księgozbioru. To bez mała wiekowe już wydarzenie tak wspomina Halina Kostanecka: „Pragnąc uchronić zbiory przed dalszym rozproszeniem postanowił (J.Z.) w 1902 r. ofiarować je społeczeństwu płockiemu za pośrednictwem takiej instytucji polskiej, która mogłaby zaopiekować się zbiorami i utworzyć bibliotekę publiczną pod warunkiem, że: „Biblioteka będzie zawsze nosić nazwę Zielińskich”. i „(...) w tymże mieście (tzn. w Płocku) na wieczne czasy pozostanie.”³

Zafascynowani i zauroczeni świetnością i wielkością biblioteki jakby zapomnieliśmy, że oprócz książek zbiór zawierał także i inne, wspaniałe pamiątki, a wśród nich cenne medale i monety. Ich prawdziwym znawcą i pasjonatem okazał się najstarszy z synów Gustawa Zielińskiego — Józef. Jego zamiłowania i niewątpliwy talent, a także pieniądze, pozwoliły mu kolekcję odziedziczoną po ojcu znacznie rozbudować i wzbogacić zakupami ze zbiorów czy to Bandtkiego, czy samego Hutten-Czapskiego.

Wyraziście akcentuje to Marian Gumowski wymieniając Józefa Zielińskiego wśród największych kolekcjonerów XX w., jak: Jan Suchodolski, Edward Rastawiecki, Franciszka Wyganowska, Kazimierz Bandtkie, Karol Beyer, Teofil Rewdziński, Piotr Umiński, Władysław Przybyłowski i stojącego na czele ruchu zbierackiego hr. Emeryk Hutten-Czapski.⁴

Analizując zapiski dotyczące rozwoju płockiej kultury próżno by szukać rozleglejszych śladów pasji kolekcjonerskich Zielińskich, w tym samego Józefa. Marian Sołtysiak w dwóch źródłowych materiałach⁵ sprawozdaje, jakoby numizmaty Muzeum ofiarował Gustaw Zieliński z Łążyna. Gwoli prawdy po stronie darczyńców widzieć należy właściwie dopiero jego syna. Budzi pewne zdziwienie pominięcie postaci Józefa Zielińskiego w pracy tej

miary co „Sztuka Płocka” Kazimierza Askana. W Słowniku Biograficznym ludzi książki i pióra województwa płockiego — Jan Boleśław Nycek odnotowuje: „Był zamiłowanym numizmatykiem, członkiem Komisji Historii Sztuki Akademii Umiejętności w Krakowie. Odziedziczywszy po ojcu wspaniałą bibliotekę powiększył ją o księgozbiór z zakresu sztuki i numizmatyki.”⁶

Z punktu widzenia interesującej nas problematyki kustosz Gabinetu Numizmatycznego Muzeum Mazowieckiego w Płocku Elżbieta Jędrysek-Migdalska odnosząc się do numizmatycznej spuścizny po Towarzystwie Naukowym w Płocku stwierdza: „Trzon zbioru stanowi przekaz Towarzystwa Naukowego Płockiego kolekcji medali Józefa Zielińskiego. Józef Zieliński, znany kolekcjoner, syn Gustawa Zielińskiego, cenionego bibliofila i numizmatyka, był wielkim miłośnikiem sztuki medalierskiej.”⁷

Zamiłowania i pasje kolekcjonerska obywatela z Łążyna, kultywowanie rodzimej tradycji uznają za moment zwrotny w dotychczasowej tradycji medalowej Płocka. Z prawdziwą przyjemnością, w pełni przekonany o słuszności swoich racji w referacie wygłoszonym na XXXVI Zjeździe PTAiN, odbywającym się w stolicy Mazowsza, zaproponowałem, by płocki oddział naszego Towarzystwa przyjął imię wielkiego kolekcjonera i Polaka — Józefa Zielińskiego. Ten szkic, mam nadzieję, może być w tym pomocny. Proponuję więc wszystkim zainteresowanym stronom tj. TNP, Muzeum Mazowieckiemu w Płocku i Oddziałowi PTAiN w Płocku zorganizowanie sesji popularno-naukowej, poświęconej rodzinie Zielińskich oraz wystawy, owej wspomnianej już, po nich spuścizny numizmatycznej.⁸ Niedoceniony należycie, jak się wydaje, cenny przekaz składający się głównie z medali polskich i z Polską związanych zawiera arcydzieła sztuki rytowniczej. Upamiętniają one — obok postaci królewskich — epokowe wydarzenia polityczne, militarne oraz znamienite osoby.

No 1
ex libris

Za szczególnie ważny, wręcz dopingujący uznają fakt braku próby dokonania szerszej, ogólnej charakterystyki zbioru Józefa Zielińskiego. Za szczęśliwy przyjmują zbieg okoliczności, dzięki któremu właśnie Józefowi Zielińskiemu mogą powierzyć oprowadzenie współczesnego czytelnika po starannie wybranej części jego kolekcji medali, rodem z XVI i XVII w.⁹

Czuje się w ten sposób zwolniony z obowiązku i nie zamierzam określać profilu zbioru, nie jest moim zamiarem dokonanie w tej pracy jego skatalogowania. Niewątpliwie czas zrobił swoje, trudno jest aktualnie z pełnym prawdopodobieństwem, bez gruntownych studiów, określić czy dar przetrwał nienaruszony, w jakiej części uległ rozproszeniu, zagubieniu czy wymianie.

Po utworzeniu w 1969 r. Gabinetu Numizmatycznego w Muzeum Mazowieckim w Płoc

niem Więcka całe dzieło jest jednym wielkim komplektem pod adresem wszechwładnej królowej.

Z włoskich artystów zasłużoną sławą cieszy się do dziś Domenico Venetus. Kopia medalu tego artysty, medalu upamiętniającego wstąpienie na polski tron Zygmunta Augusta, będąca w zbiorze Józefa Zielińskiego jest swoistym wyzwaniem dla potomnych. Tak w 1899 roku widzi go jego posiadacz: „Medal ten w oryginalnym, lanym z miedzi (?) egzemplarzu. śr. 51 1/2 mm, znajduje się w cesarskich historycznych zbiorach sztuki w Wiedniu”. Niżej, w przypisach tkwi wspomniana już zagadka i wyzwanie: „Istnieją zupełnie podobne medale nieco mniejsze śr. 48 mm z nieznacznymi odmianami. Czy są one również współczesne i oryginalne, jest rzeczą wątpliwą. Hutten-Czapski też wątpi.” Przy pierwszej nadarzącej się okazji sądzę, że warto obu kolekcjonerom odpowiedzieć wprost — Szanowni Panowie — mieliście lub nie mieliście racji, ale dziękujemy za ówczesne wątpliwości!

Nie miał ich Józef, gdy oceniał medale z czasów panowania Stefana Batorego, uważał, że: „... noszą prawie wszystkie jeszcze znamię dobrej szkoły i włoskiego gustu, a niektóre nawet z najpiękniejszymi starożytnymi porównać się mogą.”¹² W swych opiniach nie zawsze był hojny. Oceniał raczej surowo, przekrojowo, widać, że ze znanstwem i umiłowaniem przedmiotu swego zainteresowania. Nie bał się wyrażać ocen skrajnych i przyznać Mu trzeba, iż czynił to w sposób wywa-

tku, dzięki zatrudnionym tam pasjonatom kolekcja zaczęła się w szybkim tempie rozrastać. Po jej trzonie oprowadza, oceniając zarazem niejako jej artystyczną i historyczną wartość, sam Mistrz, bohater tej publikacji Józef Zieliński.

No 2
ex libris

Z zadowoleniem należy powitać w zbiorze pracę wybitnego artysty renesansu włoskiego Jana Mario-Padovano. Polska dla Giovanni Maria Mosco była drugą ojczyzną. W swym szkicu syn Gustawa napisał: „Z tych zaś artystów, których nazwiska historia nam przechowała, wymienić musimy takich mistrzów jak Jan Jakób Caraglio z Werony i Jan Marya Mosca vel Padovano z Padwy, którzy powołani przez króla Zygmunta I około 1530 roku do Polski, w Krakowie się osiedlili”. W cytowanej pracy odnajdujemy bezpośrednie wskazanie na posiadanie w zbiorze dzieła artysty, poświęconego jak sam autor wskazuje młodej Bonie: „... oryginał lany brązowy śr. 64 1/2 mm znajduje się w Król. Muzeum w Berlinie, srebrny zaś lany, prześlizycznej roboty o 1 1/2 mm mniejszy od berlińskiego, u piszącego...”¹⁰. Interesującą informację związaną z tym medalem zamieszcza Adam Więcek¹¹, przypisując włoskiemu artyście wiele kokieterii, przejawiającej się w ujęciu żonie Zygmunta Starego lat co najmniej 6. Zda-

EX LIBRIS

No 3
ex libris

zony i sprawiedliwie. Medale z jego zbioru, są dziś w zdecydowanej większości opatrzone metryczkami określającymi ich proveniencję. Niejeden z nich w dalszym ciągu jednak kryje w sobie wdzięczne pole do niezbędnych badań i uzupełnień, co do autora, źródeł powstania, pochodzenia, kosztów zakupu itp., mi-

Swój zbiór Józef Zieliński stale rozbudowywał. Dbał nie tylko o coraz to nowe ekspozycje ale interesowała go także ich historia i wartość ikonograficzna. Jednych artystów podziwiał i preferował, innych zaledwie dostrzegał i tolerował. Z treści jego publikacji wynika, że znacznie bliższe mu było medalierstwo zrodzone wokół Gdańska niż np. ośrodek śląski. Miał świadomość własnej niedoskonałości i niewiedzy. Swą opublikowaną w „Wiadomościach Numizmatyczno-Archeologicznych...” pracę traktował jaką wstęp do obszerniejszego dzieła o medalierstwie polskim. Skromnie napisał: „Na tem zakończymy ten krótki rys dziejów medalierstwa w Polsce w XVI i XVII wieku, ufni, że może wkrótce będziemy mogli dać łaskawym czytelnikom, a zwłaszcza miłośnikom numizmatyki, dopełnienie tych dziejów pod koniec bieżącego wieku, uzupełnione licznymi biografiami medalierów, którzy przyczynili się swemi robotami do uświetnienia metalicznej historii

Polski”. Swój wkład w to dzieło bez wątpienia sam zaznaczył. Liczni obecnie kontynuatorzy jego pasji zrzeszeni w plockim Oddziale Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego jeśli poprą inicjatywę autora niniejszego szkicu doczekają się nadania Oddziałowi imienia Józefa Zielińskiego. Ze wszech miar on sam, owiany legendą jego Ojciec na to zasłużyli. Czas pokaże, czy Józef Zieliński niejako formalnie powołany zostanie na Patrona plockich numizmatyków. Chroniąc skarby narodowej kultury, kolekcjonując medale czy monety pamiętajmy o pionierach naszego ruchu. Jakże często bowiem medal, żeton czy moneta stanowiły jedyny materialny i duchowy ślad naszej państwowości.

Uczcijmy pamięć Józefa Zielińskiego — wielkiego patrioty i jednego z największych kolekcjonerów polskich drugiej połowy XIX wieku.

No 5
ex libris

MVZEVUM SZTUKI
MEDALERSKIEJ
WE WROCLAWIV

PRZYPISY

- 1 Monumentis Patriae Naufragio Ereptis — Pamiętkom z Rozbicia Ojczyzny Uratowanym.
- 2 Czapski-Hutten Emeryk, Zachariasz, Mikołaj (1828—1896) numizmatyk, kolekcjoner, twórca jednego z największych zbiorów polskich monet i medali, zawierającego wiele unikatów...” *Encyklopedia Powszechna PWN*, Wydanie Trzecie, Państwowe Wydawnictwo Naukowe-Warszawa 1983, s. 534. Szerzej:
- 3 Halina Kostanecka, *50 Inkunabułów w Bibliotece imienia Zielińskich Towarzystwa Naukowego Plockiego*, Plock 1985, s. 6.

- 4 Marian Gumowski, *Medale polskie*. Warszawa 1925.
- 5 Marian Sołtysiak, *Sto Pięćdziesiąt Lat w Muzeum w Plocku*, «Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Plocku» 1972, Zeszyt 1, s. 22; Marian Sołtysiak, *Muzeum Mazowieckie w Plocku, Historia i funkcje społeczne*, Biuro Dokumentacji Zabytków Woj. Plockiego w Plocku, Plock 1989, s. 36.
- 6 Jan Bolesław Nycek, *Ludzie i Książki, Słownik biograficzny ludzi książki i pióra woj. plockiego*, Wojewódzka Biblioteka Publiczna,

Płock 1983, s. 277.

- ⁷ *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Numizmatyczna i Konserwatorska*, Nr 7, 1987, Warszawa — Łódź 1988, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 114.
- ⁸ Odnosząc się do najodleglejszych a znanych nam śladów w historii płockiej numizmatyki, napisałem: *Sprawa zbieractwa i kolekcjonerstwa numizmatycznego wśród płocczan* zasługuje niewątpliwie na wnikliwsze potraktowanie. Potrzeba ta wynika z pragnienia poznania historii eksponatów sztuki medalierskiej oraz ludzi, którzy z racji swych pasji ratowali je przed zupełnym niemal zapomnieniem". Polskie Towarzystwo Archeologiczne i Numizmatyczne. XXXVI Walne

Zebrań Delegatów Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego, (referaty naukowe), Płock 1990, maj, s. 4

- ⁹ W naukowym dorobku z dziedziny sztuki Józef Zieliński jest m.in. autorem rysu historycznego medalierstwa polskiego. «Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne», 1899 Nr 2, 3, 4, oraz 1900 I. Rys historyczny medalierstwa w Polsce w XVI i XVII wieku przez Józefa Zielińskiego, Tom IV.
- ¹⁰ Tamże, s. 45—46.
- ¹¹ Adam Więcek, *Dzieje sztuki medalierskiej w Polsce*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1972, s. 23.
- ¹² «Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne...» s. 48 i następane